

DAGBOEK
VAN 'N
BETHULIE-KAMPDOGTER

„Nu wil ik hier schrijven die ik nooit
moet vergeten zoo lang ik leef”
— Rensche van der Walt.

•

Saamgestel en verwerk
deur
KEZIA HAMMAN

INHOUD

Voorwoord	vii
Inleiding	ix
Die dagboek verwerk in Afrikaans	1
Die oorspronklike dagboek.....	57

VOORWOORD

Nadat die Tweede Vryheidsoorlog meer as sestig jaar afgeloop is en baie oor die verloop daarvan geskrywe is, asook oor die smarte wat in die konsentrasiekampe deur oumense, moeders en kinders verduur is, is die dagboek van Rensche van der Walt ontdek. Sy was vroeër van die plaas Uitkyk, Reddersburg, en die dagboek het sy self geskrywe vanaf haar gevangeneeming in Maart 1901 totdat sy weer op Oujaarsdag 1902 na haar tuisdorp, Reddersburg, teruggekeer het. Die dagboek is deur die jare ongeskonde bewaar en het onlangs in die besit van mev. Kezia Hamman, gebore Van der Walt en 'n susterskind van Rensche, gekom. Sy het besluit om die dagboek in die vorm van 'n „Gedenkboek” te laat verskyn. Dit word aan die nageslagte van daardie lydende moeders en kinders beskikbaar gestel.

Aangesien die dagboek vir die grootste gedeelte oor Rensche se smartlike ondervindinge in die Bethulie-Konsentrasiekamp handel, sal hulle wat hierdie smarte oorleef het en nog in ons midde is, dit woord vir woord kan bevestig. Boonop word hierdie werk verhoog omdat die oorspronklike dagboek ook opgeneem word naas die verwerking daarvan in Afrikaans deur mev. Hamman self.

Die Bethulie-Konsentrasiekamp sou van al die kampe van die oorlog die hoogste offer moes bring. Nie minder as 1,714 oumense, moeders en kinders het in die Kampkerkhof hulle laaste rusplek gevind nie. Vanweë die bou van die Hendrik Verwoerddam het dit vanjaar noodsaaklik geword, nadat die Kampkerkhof etlike jare gelede op 'n treffende wyse herstel is, om afgestorwenes in 'n massagraf op 'n terrein verder van die Oranjerivier af opnuut te begrawe. Waar die verlede by die onthulling van die nuwe begraafplaas in die hede teruggeroep sal word, het mev. Hamman die loflike aanbod gemaak om in dankbare herinnering en nagedagtenis, as een van die kinders van daardie stoere lydende moeders wat die smarte van die kamp deur- en oorleef het, alle fondse wat uit die verkoop van hierdie boek ingesamel word, aan die BethulieKampkerkhofkomitee te skenk vir die instandhouding en verfraaiing van die begraafplaas.

Die nuwe begrafplaas en gedenktuin word opgerig deur die Suid-Afrikaanse Raad vir Oorlogsgrafte as 'n „Gedenk-kerkhof” in tere nagedagtenis van hulle wat hulle lewens opgeoffer het op die vryheidsaltaar en nou in vrede rus in die moederskoot van hulle land, Suid-Afrika wat hulle so liefgehad het en waarvoor hulle so gely en gesterf het.

Met dankbaarheid word mev. Kezia Hamman se aanbod deur die Bethulie-Kampkerkhofkomitee in samewerking met die Raad vir Suid-Afrikaanse Oorlogsgrafte aanvaar. Dit is die innige wens dat hierdie erflating van die volksdogter, Rensche van der Walt, 'n ware „Gedenkboek” moet wees en op geen Afrikaner se boekrak gemis sal word nie.

Namens die Bethulie-Kampkerkhofkomitee:

(get.) W. A. van Wyk, *Voorsitter.*
(get.) P. J. Fourie, *Sekr.-Tesourier.*

BETHULIE,
24 Julie 1965.

INLEIDING

RENSCHE VAN DER WALT is op 29 Junie 1878 op die dorpie Reddersburg in die Oranje-Vrystaat gebore. Sy was die vyfde kind van Rensche (gebore Venter) en Michiel Andries van der Walt. Na haar het die egpaar nog twee seuns en twee dogters gehad.

Die kinders het almal hul skoolopleiding as leerlinge van die Gereformeerde Kerkskool te Reddersburg geniet. Nadat die skool deur die regering in 1872 oorgeneem is, het hulle die nuwe goewernement-skool besoek, totdat die skool met die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog gesluit is.

Hulle vader het hulle op die leeftyd van 49 jaar verloor en die weduwee, Rensche van der Walt, het die gesin na sy dood versorg.

Met die uitbreek van die Tweede-Vryheidsoorlog was hulle op die plaas Uitkyk in die distrik Reddersburg, woonagtig. Die seuns het almal by die Boerekommando's aangesluit, selfs die jongste, Floris wat maar net 13 jaar oud was. Wat die gesin gedurende die oorlog deurelef het word baie mooi in die dagboek weergegee. Daar is nie een van hulle oorlede nie en na die oorlog het almal weer na hul tuisdorp, Reddersburg teruggekeer. Die tweede jongste seun, Petrus, wou hom nie aan die Engelse gesag onderwerp nie, en hy het in 1924 by die Boere wat met hul gesinne na Argentinië verhuis het, aangesluit.

Hy met sy gesin woon nog daar.

Rensche, of soos ons haar genoem het, Tant Rennie, was nooit getroud nie. Sy het my moeder, haar suster Hester (getroud met Frans Pretorius) wat 'n groot huisgesin moes versorg, dikwels bygestaan. Veral tydens die ernstige siektes van die twee klein kindertjies wat my ouers deur die dood verloor het, was haar hulp onontbeerlik. Sy was hartstogtelik lief vir kinders en was vir my ouer broers en susters as't ware 'n tweede moeder. Ek onthou ook nog my eerste Sondagrokkie van die sagste blou sy wat Tant Rennie vir my gemaak het.

Sy het ook 'n tydlank as bibliotekaresse van die Gereformeerde Kerk in Reddersburg opgetree. Daarna het sy die versorging en verpleging van my grootmoeder op haar geneem. My grootmoeder is in 1942 in die hoë ouderdom van 96 jaar oorlede en met haar heengaan het die Gereformeerde Kerk nog een van sy stigterslede verloor. Ek kan nog onthou hoe haar heengaan deur haar dogters betreur is. 'n Paar jaar daarna het ons ook vir Tant Rennie na haar laaste rusplek gedra. Sy het in die namdidadag van 2 November 1948 stil heengegaan. My moeder het haar in 1953 gevolg en die jongste suster, Mieta is in 1955 oorlede.

Die dagboek wat so noukeurig deur Tant Rennie opgestel was, was in haar besit tot met haar dood. Daarna het my moeder dit ontvang en het dit in die besit van ons gesin gekom. Na die verwerking daarvan is dit aan die Oorlogsmuseum in Bloemfontein geskenk.

Met die verwerking van die dagboek het die een vraag waarop ek sedert my kinderjare 'n antwoord gesoek het, weer by my opgekom, naamlik: Waarom die Van der Walt-gesin dan deur al die droefheid en smarte van die oorlog kon gaan sonder dat een van hulle oorlede is ?

Daar het tog soveel sterfgevalle plaasgevind in die verskriklike kamp te Bethulie: „Hier zyn¹⁾ huisgesenne uitgesteef dat daar mischien een overblyf.” (p. 47). En daarna ook in die kamp te Kabusie.

Watter uitstaande karaktertrekke vind mens in hierdie gesin en in almal wat saam met hulle gely en gestry het tot aan die bittere einde?

As kinders van ouers wie albei as jongmense die Tweede Vryheids-oorlog deurleef het, het ons baie staaltjies van die Boere se weder- varinge gehoor, maar my Moeder het aan ons net altyd die grappige gebeurtenisse vertel. Sy het selde oor die droewige sy van die kamp- lewe gepraat en ons het mettertyd tot die gevolgtrekking gekom dat sy dit liever wou vergeet en dit nie weer wil deurleef deur daarvan te praat nie. Ek kan onthou dat ons haar dikwels gevra het waaraan sy dit sou toeskryf dat nie een van hulle gesin in die Kamp te Bethulie oorlede is nie; daar was tog soveel sterfgevalle, maar sy het net geantwoord: „Engelsman was nie in staat om 'n Van der Walt dood te kry nie.”

Met die sorgvuldige deurlees van die dagboek van my tante is hierdie geheim vir my opgeklaar. Verder het ek ook uitgevind waarom so baie van hulle die lyding en droefheid dag na dag kon dra en aanskou.

Ek het derhalwe tot die gevolgtrekking gekom dat die dagboek nie net 'n boekstaving van agtereenvolgende gebeurtenisse is nie. Dit bevat belangrike gegewens wat hierdie besondere gesin aanbetref, en dien hierdie gesin boonop as 'n voorbeeld van almal wie tot die einde aan hul land getrou gebly het. Die karaktertrekke van hierdie stoere Afrikaners word in die dagboek duidelik uitgebeeld:

(i) Hul kla nie al kry hulle ook hoe swaar, want hulle het 'n onwrikbare vertroue in hul God.

1) Waar in hierdie inleiding na 'n bladsy verwys word, is dit die bladsy van die oorspronklike dagboek wat hierin opgeneem is

„God zal zelf hun leidman weezen, leeren hoe zy wandelen moet” (p. 9).

„Maar ons hard zyn alleen op God gevestig.” (p. 11).

„Maar ons klagen niet wat de Heere Jezus heef dertig jaar op de aarde een vreemdeling gewees en heef gezeg: Die een deceipel van my wil wees zoo neem my kruis op en volg my. Zoo moog ik niet kermen als ik myn kruis moet opneem.” (p. 16).

„Maar ons beveel dit maar in de hant van ons lieve Heere die dit behaag heef.” (p. 27).

„Maar toch moet ons ons troos want als het niet de wil van de lieve Heere gewees heef dan zal dit anders gekomen heef.” (p. 35).

„Maar dit alles berust in dus Heeren wel behagen.” (p. 38).

„Maar de Lieve Heere geef ons krag dit te draag.” (p. 42).

„Vele dierbare bekende lig daar toch willen wy niet klaagen en dus Heeren wel behaagen” (p. 50).

„Maar hoe zwaar het ook op ons mog val op dees bedroefde aardsche dal dan wenden ik my maar tot God en dink maar zoo het is my lot” (p. 51).

„De Heer wou my wel hard kastyden maar storten my niet in de dood, verzachte vaderlyk myn lyden en redde my uit alle noot” (p. 53).

„Maar wy blyf wachten op onze Heer, hy schink ons redding weer” (p. 58).

„Wat de Lieve Heere aan ons daan is wel gedaan. Want de Heer is groot een heerlyk God een Koning die het zaligst lot” (p. 61).

„Maar zy allen zun geduldig onder de kastydende hand dus Heeren want de Heere kastyd de gene die hy lief heef.” (p. 65).

„Maar de Heere neem al zyn uitverkoorenne uit deze smart” (p. 66).

„Maar daar over zullen wy niet gaan treeren want tot stof moet ons eenmaal wederkeer en is ook niet voor eewig om te dinken dat dit en het graf zal blyven” (p. 67).

„Maar dit zyn lieflyk te aanschouwen hoe geduldig zy onder de hand dus Heeren zyn.” (p. 67).

„Doch hoe bitter dit verlies voor haar in haar zuster is kusten zy nog de kastydende hand dus Heeren” (p. 68).

„Maar toch geef de Lieve Heere krach om het te dragen” (p. 77).

„Zoo zien ik dat de leeven ver kort wort door zwaar maar wy klaagen niet, want dit doen de wil dus Heeren. De Heer heef gegeven, de Heere heef genomen, de naam dus Heere zy geloof.” (p. 78).

„Maar na al ons Droefheid gevoel ons ons geheel getroos en kan niet treenen als de gene die geen hope hebben” (p. 80).

„Nu moet ik net erken dat de Dierbaar woort dus Heeren volbring wort” (p. 99)

„Maar wy kan niet daar tegen mirmereeren of klagen want dit is de wil Dus Heeren want dit zyn toch niet voor ewig.” (p. 102).

„Dit was voor my of de Heer nu ons wil verlossen en dit was ook zoo”(p. 118).

„Lof zy Gods goedertierenheid” (p. 25).

(ii) Terwille van hul vryheid is hul bereid om te ly, en hul ontsien geen moeite of werk nie solank as hul net hul vryheid kan behou:

„Waarvoor dat ik lyden geev ik niet om want wu houden de vryheid en staan haar niet af.” (p. 58).

„Dankie ver al jou gemak, Oom Geel Pakie, laat my maar huis-toe gaan en gaan jele maar naar jele land in gaan zit daar en kom tog nooit weder in ons land dan leef ik gelukkig en rustig dat ik kan zeggen nu het ons de eer hier is geen engelsman meer die ons rus kan verstoren. Die Afrikaners hant aan hant hier in hele eigen land, dit is al wat ik wil hoor.” (pp. 70-71).

„In campen en door rampen moet ons gaan om voor ons land te staan en als verloorene treeren” (p. 71).

„Maar ik geef niets meer om. Ik is nu als een pak os, ik geef niets om om te ly voor my vryheid en voor my rech.” (p. 79).

„Dit is ons ook nog op de 8 Junie maar ik getuig nog dat ik niet dit kan geloof. Want nu heef ik gedink dat ons toch geoffer heef goet en bloet, voor ons vryheid en voor ons reg.” (p. 126).

Daarom word die Suidafrikaners wie die eed van getrouheid aan die Britse Kroon afgelê het gedurende die oorlog, asook die meisies wie met die Khakies omgaan, so deur hulle verag:

„De meeste wat daar by was was maar net hands op mans en over die voel ik toen niet treerig want det zyn hun eigen belang. “ (p. 19).

„Dit was net een gestry. Ik moes net hart slaan om voor my Dierbare Afrukaners Broeder te stry. Naar om te hoor wat van de geene gezeg wort die nog voor ons vryheid vech. “ (p. 81).

„O, het is onvergeetlyk hoe dit met ons al in de Camp gegaan heef en de zwaarste is net voor my om te aanschouw hoedat pety van ons Afrikaner meisies met de vuil Troepen omgang. “ (p. 91)

„en dan nog Klas ver Klas jingskoes die ons zoo vertooring, Ingils ze Boereen ou Khakies noijens die ons zoo tot een spyker in ons oogen loop. Dit was my beeter sulkes nooit gebooren was. “ (pp. 53-54).

„Nu is Jan Nell een groot spyker in ons oogen” (p. 54).

Dit is interessant om te lees dat daar van die Engelse bevelvoerders was wat dieselfde mening omtrent hierdie jingoës toegedaan was:

„Zoo zeg hy toen aan de Copperaal dat hy dit moet zeggen aan de gene dat hy veel gesteert voel tegen hun. Hy weet niet of zy hem daarmee wil ge-eerd heef maar hy wil hem zeggen dat hy niets van een boere meisje dink wat een engels liet zing. Want Boer is Boer en engelsman is engelsman.” (p. 123).

(iii) Hulle het mekaar met woord en daad bygestaan:

„Ons bak toen de geheele week der voor die menschen die niet oonden heef dan geef hele een brood voor ons.” (p. 33).

„Als wy in de tent kwaam dan weeten wy niet wie moet jy help want acht zy daar in die hulp nodig heef die ziek leg aan mazels en drie zy daar die moet altoos by zyn. Ook veel anderen die by staan.” (p. 43).

„Om ons tent zyn kranken en ook zelf ons tent zyn niet hersteld. Maar toch zoo dat ons toch nog de andere kan bystaan die geheel hulpeloos zyn. Wat de moeders met al de kinderen aan de mazels leg.” (p. 48).

„Hoe butter ons die ziekte moes deer zukkel menig nach zonder lich en zonder mederzyne.” (p. 49).

„Dien nach wort daar een kennesgeven aan de procelmazie plank geplak dat allen zal beschouw wort als jingkoes die daar heen gaan, wan een onbekende dien niet gevent word in de Camp. Zoo zyn de Commedant Dear toen teleer gesteld my zyn plezier wat hy wil gehouden heef. Want ons was zeer vertrouwbaar voor elkanden.” (p. 63).

„Met een woort wort gezeg: Ons weet en geheel niet wie de man was maar al weet ik en ook ons, dan zal ons dit niet uit bring al is dit ver 20 pont.” (p. 63).

„Altoos wanneer daar zoo iets en de Camp plaast vent dan staan de laaste menschen voor hele tenten en raas en dit wens wenschen op die polietzen en voor namelyk op ou Klaazen dat dit zoo dreem.” (p. 95).

As die leser die voorgaande in gedagte hou wanneer die dagboek geles word, sal dit blyk dat dit belangriker inligting bevat as net die daaglikse gebeure wat met soveel droefheid gepaard gegaan het.

KEZIA HAMMAN.

„Travalia”

Three Sisters.

21 Junie 1965.